

ביאור הדף מסכת בבא בתרא דף קמ"ח

רבא אמר בשם רב נחמן ששכיב מרע שאמר ידור פלוני בבית זה, או אמר יאכל פלוני פירות דקל זה, לא אמר כלום, ולכן לא זכה המקבל בבית או בדקל, אלא רק אם אמר תנו בית זה לפלוני וידור בו, או תנו דקל זה לפלוני ויאכל פירותיו, קנה המקבל את הבית או את הדקל.

ומדייקת הגמרא מדברי רבא שרב נחמן סובר שאין כח במתנת שכיב מרע יותר ממתנת בריא, אלא שמתנת שכיב מרע ניתנת בלא קניין ומתנת בריא עם קניין, אבל בשאר הדינים שכיב מרע שווה לדין של בריא הנותן מתנה, ולכן שכיב מרע שאמר יאכל פלוני פירות דקל זה המקבל לא קנה את הדקל, כי אף אם הנותן בבריא הוא לא קונה את הדקל בלשון כזו.

ושואלת הגמרא שהרי אמר רבא בשם רב נחמן ששכיב מרע שאמר תנו הלוואתי לפלוני, הלוואתי שייכת לפלוני, והרי בבריא אין הדין כך, ואין אדם יכול להקנות לחבירו הלוואה שחייבים לו בלא שיש לו עליה שטר, כיון שאין קניין תופס אלא בדבר שיכול להראות אותו או למסור אותו לחבירו.

ותירץ רב פפא שמה שמתנת שכיב מרע ומתנת בריא שווים זה לגבי דיני נתינת המתנה, אבל לאחר שהמקבל זוכה במתנת השכיב מרע הוא זוכה בה מדין ירושה ולא מדין מתנה, וממילא כמו שלגבי הלוואה היורש זוכה בהלוואת המוריש ואפילו שאין עליה שטר, כך מתנת שכיב מרע חלה אפילו בהלוואה, ואף שמתנת בריא לא.

ורב אחא בנו של רב איקא תירץ שיש דרך שאף אם בריא יכול להקנות לחבירו חוב שחייב לו חבירו, אם באותו המקום נמצא הבעל חוב, החייב והמקבל, שאז במעמד שלושתם יכול הבעל חוב להקנות את החוב למקבל, ולכן תיקנו חכמים ששכיב מרע יוכל להקנות את הלוואה אפילו שלא במעמד שלושתם.

במשנה התבאר ששכיב מרע שחילק את כל נכסיו לאחרים עם עמד והבריא מחוליו יכול לחזור בו ממתנתו כי ממה שחילק את כל נכסיו ולא שייר לעצמו כלום רואים שהוא נתן אותם רק אם ימות.

אבל אם חילק רק חלק מנכסיו אף אם הבריא אינו חוזר בו ממתנתו.

ומסתפקת הגמרא אם שכיב מרע הקנה דקל לאחד ואת פירותיו של הדקל לאחר האם נידון השכיב מרע כאילו הוא לא שייר כלום שהרי חילק את כל נכסיו, או שאומרים שכשהוא נתן את הדקל לראשון הוא שייר את מקום הפירות אצלו, וגם כשלאחר מכן נתן את הפירות לשני הוא נתן רק את הפירות אך לא את מקום הפירות וממילא שייר לעצמו משהו.

ועוד מסתפקת הגמרא אם נאמר שהוא לא שייר לעצמו את מקום הפירות, אם כשנתן הוא הוסיף ואמר שהוא נותן את הדקל חוץ מפרותיו, האם ממה שהוא הוסיף לומר חוץ מפירותיו למרות שלא הוצרך לומר כן כי מלכתחילה נתן רק את הדקל, רואים שהוא שייר אף את מקום הפירות או לא.

ופשט רבא בשם רב נחמן את הספק השני שאדם הנותן דקל לאחד ופירותיו לאחר ואמר לראשון חוץ מפרותיו, הוא שייר את מקום הפירות כיון שכאשר אדם מוסיף לשון שאינו צריך לומר אותה כוונתו לשייר משהו נוסף לעצמו, כדעת רב זביד לעיל לגבי דיוטא.

ואמר ר' אבא לרבא אשי שהם שנו את הנידון הזה לגבי דעת ר"ש בן לקיש לעיל, שאמר שהמוכר בית לחבירו ואמר לו שאני מוכר לך את הבית על מנת שדיוטא העליונה תישאר שלי וכלומר שגג הבית ישאר אצל המוכר, הדיוטא העליונה אכן אינה מכורה, ואמר רב זביד שמה שהוסף המוכר שדיוטא העליונה שלו מועיל לו שיש לו זכות להוציא זיזים בגג מעל החצר של הבית התחתון.

והסתפקו האם בריא שנתן בית לאחד ואת הדיוטא של הבית לאחר נחשב כשיור במתנתו של מקבל הבית, ולכן בעל הדיוטא יכול להוציא זיזים מהבית מעל החצר, או שלא שייר במתנת הראשון ולכן בעל הדיוטא אינו יכול להוציא זיזים מעל החצר.

ועוד הסתפקו אף אם נאמר שהוא לא שייר לעצמו את מקום הזיזים שמעל החצר, אם כשנתן הוא הוסיף ואמר שהוא נותן את הבית חוץ מהדיוטא, האם ממה שהוא הוסיף לומר חוץ מהדיוטא למרות שלא הוצרך לומר כן כי מלכתחילה נתן רק את הבית, רואים שהוא שייר אף את מקום הזיזים שבחצר או לא.

ואת הספק הזה פשט רבא בשם רב נחמן שאדם הנותן בית לאחד ודיוטא לאחר ואמר לראשון חוץ מהדיוטא, הוא שייר את מקום הזיזים כיון שכאשר אדם מוסיף לשון שאינו צריך לומר אותה כוונתו לשייר משהו נוסף לעצמו, וכדברי רב זביד בדעת ריש לקיש שאדם שמכר בית ודיוטא ואמר שהוא מוכר על מנת שדיוטא העליונה שלו, מה שהוסף המוכר שדיוטא העליונה שלו מועיל לו שיש לו זכות להוציא זיזים בגג מעל החצר של הבית התחתון.

אמר רב יוסף בר מניומי בשם רב נחמן ששכיב מרע שכתב כל נכסיו לאחרים, בודקים האם כשהתחיל לכתוב את נכסיו כוונתו כבר הייתה לחלק את כל הנכסים, אם מת קנו כולן ואם הבריא ועמד מחוליו חוזר בכולן.

אבל אם בתחילה היה סבור לחלק רק את חלק מהנכסים ואז נמלך בו, אם מת קנו כולן, אבל אם עמד אינו חוזר אלא באחרון שכאשר נתן לו לא הותיר לעצמו כלום.

ושואלת הגמרא שמא אף הנמלך כוונתו הייתה לתת את כל נכסיו, אלא שלא החליט עדיין למי לתת ולכן בתחילה לא חילק הכל. ועונה הגמרא שסתם שכיב מרע שמחלק נכסיו חושב קודם למי לתת ורק אחר כך מחלק, וממילא אם לא חילק בתחילה לכולם רואים שכוונתו הייתה לתת את המתנה מתנה גמורה ולהשאיר לעצמו חלק מנכסיו.

אמר רב אחא בר מניומי בשם רב נחמן ששכיב מרע שכתב כל נכסיו לאחרים והבריא ועמד מחוליו, אינו חוזר בו ממתנתו, ואף שמעיקר הדין יכול לחזור. בפועל אינו יכול לחזור כי חוששים שמא יש לו נכסים במדינה אחרת, וממילא לא חילק את כל נכסיו, ואינו יכול לחזור בו. ושואלת הגמרא שהרי במשנה שנינו שאם השכיב מרע חילק את נכסיו ולא שייר קרקע כל שהוא אין מתנתו קיימת, ולפי דברי רב נחמן אף באופן כזה מתנתו קיימת כי חוששים שיש לו נכסים במקום אחר.

ותירץ רב חמא שבמשנה מדובר באדם שכשחילק את נכסיו אמר **כל נכסי** לפלוני, שממילא וודאי שלא נשארו לו נכסים נוספים.

ומר בר רב אשי תירץ שמדובר במשנה באדם שמוחזק לנו שאין לו עוד נכסים נוספים כלל.

לעיל התבאר ששכיב מרע יכול לחזור בו ממתנתו שנתן את נכסיו לאחר. ומסתפקת הגמרא אם חזרה במקצת נחשבת חזרה, וכלומר שכיב מרע חילק את כל נכסיו לאחד, ואז חזר בו ממתנתו בחלק מהנכסים ונתנם לאחר, האם זו חזרה מכל הנכסים שנתן לראשון, או שהראשון קונה את שאר הנכסים חוץ מאלו שחזר בו.

ומנסה הגמרא להוכיח מברייטא שאומרת ששכיב מרע שכתב את כל נכסיו לאחד, ואחר כך כתב מקצתן לשני, השני קנה והראשון לא קנה. ומבינה הגמרא שמדובר שהשכיב מרע מת, ולמרות זאת הראשון לא קנה דבר מהנכסים, ומוכח מכאן שחזרה במקצת היא חזרה מכל המתנה.

אך דוחה הגמרא שאפשר לבאר שמדובר שבסוף לא מת השכיב מרע, אלא הבריא, ולכן הראשון אינו קונה את הנכסים, וכך מוכח ממה שהתבאר בסיפא שאם כתב מקצתן לראשון ואת כל השאר לשני הראשון קנה והשני לא קנה, ואם היה מדובר שהנותן מת שניהם היו קונים, אלא וודאי שמדובר שהנותן

הבריא, ולכן בסיפא הראשון קנה כי כאשר הוא קיבל את המתנה עדיין הנותן השאיר אצלו נכסים שהוא לא חילק, וכיון שלא חילק את כל נכסיו הראשון זוכה במתנה, אבל השני אינו זוכה במתנה כיון שהשכיב מרע נתן לו את המתנה הוא לא הותיר אצלו דבר ולכן אם הבריא חוזר בו.

אך שאל רב יימר את רב אשי שאף אם נאמר שמדובר כאן שהשכיב מרע הבריא עדיין מוכח מכאן שחזרה במקצת היא חזרה מכל המתנה, כי אם חזרה במקצת היא חזרה רק ממקצת המתנה ולא מכולה, מדוע כשהוא הבריא השני קונה את הנכסים, הרי כיון שבתחילה נתן את כל נכסיו לאחד, הוא יכול לחזור בו אם הבריא, ומה שאחר כך חזר בו מחלק מהם ונתן אותם לאחר לא מבטל את זה שלמעשה כל נכסיו נתונים במתנה, חלקם לראשון וחלקם לשני, וממילא אם הבריא צריך להיות הדין ששניהם לא קונים את הנכסים.

ולכן מוכרח שחזרה במקצת היא חזרה מכל המתנה, וכיון שחזר בו ממה שנתן את נכסיו לראשון, ממילא יש לו נכסים נוספים בשעה שנתן את חלקם לשני, ולכן אם הבריא אינו יכול לחזור בו מהנכסים שנתן לשני, כי לא חילק את כל נכסיו.

ולמעשה פוסקת הגמרא שאכן חזרה במקצת מהמתנה היא חזרה בכולה, ולכן בתחילת דברי הברייתא שאומרת שהשני לבדו קונה מדובר בין שהשכיב מרע מת ובין שעמד, כי הראשון לא זוכה כי הוא חזר בו ממתנתו, והשני זוכה תמיד כי השכ"מ לא חילק את כל נכסיו. ובסיפא שאומרת שאם כתב מקצתן לראשון והשאר לשני וחילק כל נכסיו, שאז רק הראשון קנה, מדובר רק כשהבריא הנותן, והשני לא קנה כי שחילק לו את המתנה לא הותיר אצלו כלום, ובזה הדין שאם עמד חוזר, אבל אם היה מת אף השני היה קונה.

מסתפקת הגמרא, בשכיב מרע **שהקדיש** את כל נכסיו ולאחר מכן עמד והבריא, האם דינו כאדם שנתן במתנה את כל נכסיו שיכול לחזור בו ממתנתו, או ששונה דין המקדיש מדין הנותן, ואדם שמקדיש גומר בדעתו להקדיש את נכסיו אפילו אם יבריא.

עוד מסתפקת הגמרא אף אם נאמר שאין אדם יכול לחזור בו אם הקדיש את נכסיו, מה יהיה הדין בשכיב מרע **שהפקיר** את כל נכסיו, אם כוונתו לזוטר על הנכסים לגמרי לכל מי שיזכה בהם, או שאף הוא דעתו להפקיר רק אם ימות, ואם יעמוד מחוליו הפקיר יתבטל.

עוד מסתפקת הגמרא אף אם נאמר שאדם שמפקיד את כל נכסיו אין דעתו לחזור בו ממתנתו, ואפילו אם יבריא, מה יהיה הדין אם **חילק** את כל נכסיו לעניים, האם גם לגבי צדקה אומרים שיד העניים כהקדש ואם הבריא אינו יכול לחזור בו, או שתמיד דעתו של אדם שאם יבריא נכסיו יחזרו אליו, ונשאר הגמרא בכל אלו בתיקו.

מביאה הגמרא שאמר רב ששת ששכיב מרע שאמר יטול פלוני את נכסי או יזכה בנכסי או יחזיק בנכסי או יקנה כולם הם לשון מתנה וזוכה המקבל בנכסים.

ומביאה הגמרא שבברייתא שנינו שאף לשון יחסין פלוני את נכסי, או ירת פלוני בנכסי, אלו לשונות שהשכיב מרע יכול להקנות בהם את נכסיו לאחרים, אבל לשונות אלו שייכים רק במקבל הראוי ליורשו, וכדעת ר' יוחנן בן ברוקא שאדם שנותן לאחד מאלו שראויים ליורשו מתנה הוא זוכה בה מכח ירושה.

